

Bokanmälningar

Roland Granqvist :

Privata och kollektiva val

Den så kallade public choice-skolan har under det senaste decenniet tilldragit sig stor uppmärksamhet inom såväl den akademiska forskningen som bland en bredare krets av samhallsdebattörer. Då James M Buchanan – allmänt betraktad som en ledande företrädare för denna inriktning – år 1986 erhöll ekonomipriset till Alfred Nobels minne, kom intresset kring public choice-skolans metoder och resultat att accentueras ytterligare. Roland Granqvists bok *Privata och kollektiva val – En kritisk analys av public choice-skolan* (Arkiv förlag, 1987) kan ses som ett utslag av detta intresse.

Granqvists syfte är att kritiskt analysera public choice-skolan. Han definierar public choice som analyser som utifrån traditionella ekonomiska antaganden studerar även andra beslutsprocesser än rena marknadsbeslut, t ex omröstningar. Denna definition – med mindre variationer – torde vara allmänt accepterad. Det genomgående draget i den kritik som Granqvist framför, är att public choice-skolan ger en alltför negativ bild av den offentliga sektorn och en alltför positiv av den privata marknadssektorn.

Granqvists analys av och kritik mot public choice-skolan är mycket mångfacetterad. Här framhålls bl a ofullkomligheter i analysen i ett enstaka arbete, det oralistiska i vissa antaganden, en del tvektigheter och glidningar i språkbruket, en politisk bias i de empiriskt inriktade ekonomisk-politiska rekommendationerna, samt rena missförstånd av analyser.

De många skiftande nivåer på vilka kritik framförs, i kombination med de

många sakområden som behandlas, gör det svårt att sammanfatta boken på ett enkelt och rättvisande sätt. En rad exempel får räcka.

Kritik mot public choice

Granqvist påpekar att Buchanan i en analys felaktigt drar slutsatsen att den offentliga sektorn tenderar att bli för stor. I ett annat avsnitt hävdas att de argument som brukar användas för att underbygga påståendet att marknadssektorn fungerar mer effektivt än den offentliga sektorn ofta har en närmast tautologisk karaktär. Med utgångspunkt i Hirshmans analys av "voice-" och "exit-funktionen", menar Granqvist att den förras effektivitetsfrämjande roll vanligen underskattas relativt den senares.

I anslutning till en presentation av Arrows omöjlighetsteorem, kritiserar Granqvist de som vill se teoremet som ett vetenskapligt bevis för att demokratier ej kan fungera tillfredsställande. Dessa demokratianalyser sågs också överbetona den rena preferensaggregeringsaspekten. Han vänder sig mot åsikten att det marknadsekonomiska systemet fungerar som vore det underställt en enhållighetsregel, dvs som om förändringar från status quo i marknadsekonomin endast genomförs om ingen inlägger sitt veto däremot.

Granqvist menar att public choice-ekonomerna ofta hänvisar till det av Milton Friedman förespråkade synsättet, att en teoris realism bara kan bedömas utifrån dess prediktionsförmåga. Han anser att public choice-modellerna inte visat sig överlägsna konkurrerande modeller vad gäller prediktionsförmåga, och att det finns andra kriterier med vars hjälp man kan bedöma en modells realism och användbarhet.

En annan linje i kritiken tar upp public choice-ekonomernas förhållningssätt till "positiv" respektive "normativ" teori. Granqvist menar att dessa ekonomer ofta vill ge sken av att deras teorier är mer "positiva" än vad de faktiskt är. Pareto-kriteriet – som är det allmänt tillämpade välfärds-kriteriet – kan i och för sig ges såväl "normativ" som "positiv" tolkning. Den "normativa" aspekten blir emellertid uppenbar, då författarna drar empiriskt orienterade policyslutsatser av sina analyser, menar Granqvist.

Inte oväntat använder Granqvist stort utrymme till att kritisera public choice-ekonomerna för att okritiskt överföra "economic man"-antagandet från marknadssektorn till den offentliga sektorn. Även om antagandet kan vara relevant för traditionellt marknadsbeteende – vilket ibland kan ifrågasättas – så följer inte härav att det är relevant även vid politiskt beteende. Att en individ tar hänsyn till enbart sig själv då han fattar beslut på marknaden, och samtidigt tar hänsyn till även andra vid sitt politiska beslutfattande, innebär inte att han är logiskt inkonsistent, säger Granqvist.

Detta får räcka som exemplifiering av de många ämnesområden som Granqvist behandlar. Diskussionen kring dem är i regel intresseväckande och genomtänkt, utan att vara invändningsfri. Det är lätt att instämma på vissa punkter och lika lätt att stimuleras till motargument på andra. Till det som bör kritiserars hör bokens struktur, som kunde varit mer pedagogisk. Vissa problemställningar tenderar att återkomma gång efter annan.

Bokens idé

Man har också anledning att känna viss tveksamhet inför den allmänna idén bakom boken. Granqvist definierar public choice-skolan på ett adekvat sätt, och hans bok avser att vara en kritisk analys av den. Man skulle då vanta sig en diskussion kring avgränsningen, där Granqvist preciserar vilka författare och verk han vill räkna dit. Någon större ambition i denna riktning är svår att finna. Granqvist fokuserar framställningen kraftigt på Buchanan, och främst då på den bok han

skrev 1962 tillsammans med Gordon Tullock, *The Calculus of Consent*.

I och med detta uppstår ett problem. Om man riktar kritik mot Buchanans arbeten, som syftar till att vara generell kritik över den metodologi som Buchanan här avses representera, bör kritiken vara begränsad till de aspekter som kan göra anspråk på att vara generellt giltiga för denna inriktning. För att exemplifiera: Antag att man citerar ett avsnitt ur ett verk av Buchanan och därvid påvisar att han uttryckt sig slarvigt och tvetydigt, och att de slutsatser som dras i sammanhanget därför har en dubiös status och kanske t o m kan misstänkas för att ha en politisk bias. Ska man då av detta dra slutsatsen att detta gäller generellt för (a) arbetet ifråga, (b) alla Buchanans arbeten, (c) all public choice-litteratur, (d) all ekonomisk litteratur, etc.? Även om Granqvists boktitel antyder att det är tolkning (c) som är den relevanta, så lever boken långt ifrån upp till ambitionen att visa att så är fallet. Man lämnas nästan alltid i okunnighet om graden av generalitet i den uttalade och exemplifierade kritiken.

En stor del av den kritik som Granqvist framför är inte begränsad till public choice-teorin, utan riktar sig mer generellt mot grunderna för den traditionella mikro- och välfärds-teorin. Författaren är inte omedveten om denna distinktion. Med rätta hävdar han att en kritik som drabbar ett bredare ämnesområde också är relevant för ett däri ingående delområde. Inte desto mindre skulle det ha varit av intresse att se denna gränsdragning tydligare belyst än vad som nu är fallet. Den kritik som Granqvist aktualiserar på det bredare fältet har framförts många gånger tidigare, och framställningen här innebär inte någon anmärkningsvärd fördjupning av den.

Forskningsprogrammet

På en speciell punkt vill jag försvara Buchanan – och Nobelpriskommittén. I kommitténs motivering framhölls bl a den "konsekvens" och "ihärdighet" med vilken Buchanan tillämpat det ekonomiska synsättet vid studiet av det politiska systemet. Det är inte att förundra sig över

att en sådan motivering kan te sig anmärkningsvärd i Granqvists ögon.

Det ska då noteras att Granqvist ansluter sig till åsikten, att det kan vara fruktbart att analysera den offentliga sektorn med hjälp av traditionell ekonomisk metodologi. Det som gör honom fundersam är snarast den envishet med vilken Buchanan och andra drivit forskningsprogrammet. Han tolkar detta som ett uttryck för en dogmatisk och doktrinär hållning, som kan verka hämmande på den vetenskapliga kunskapsutvecklingen.

Då Buchanan startade sin forskarkarriär, behandlades den offentliga sektorn genomgående som en exogen storhet i analyser av produktion, allokering och fördelning i samhället. Sådana analyser blev alltmer utvecklade och konsistenta. Samtidigt förelåg en mängd empiriska observationer, vilka pekade på att det kunde vara fruktbart att betrakta den offentliga sektorn, eller delar av den, som en endogen storhet. Det förefaller (mig) helt naturligt att man i detta läge försöker applicera den redan utvecklade teoriapparaten för marknadsbeteende även på den offentliga sektorn. Det var detta forskningsprogram som Buchanan gav sig ikast med.

"Konsekvensen" och "ihärdigheten" i arbetet bör ses mot bakgrund av att Buchanan initierade public choice-forskningen utifrån en extrem minoritetsposition. I ett sådant läge krävs ett stort mått av entusiasm och uthållighet för att stimulera andra forskare och etablera ett rikt forskningsprogram. Fortfarande gäller att public choice är ett minoritetsprogram inom ekonomisk forskning. Det krävs omfattande teoretiska och empiriska analyser innan de genererade resultaten är tillräckliga för att möjliggöra en intressant utvärdering av skolan.

Det finns anledning att förmoda att Granqvists kritik på den aktuella punkten egentligen är en kritik av de empiriskt inriktade policyslutsatser som public choiceforskare ibland drar av sina analyser. Han är då inne på ett generellt problem, som dock inte attackeras fullt ut. Nämligen, i vilken utsträckning ska olika enskilda forskningsbidrag huvudsakligen betraktas som intermediära inomveten-

skapliga produkter, vars väsentliga syfte är att föra vetenskapen ett steg framåt, och i vilken utsträckning ska de anses göra anspråk på att utgöra den mest aktuella basen, utifrån vilken det är legitimt att dra empiriska policyslutsatser och kalla dessa "vetenskapligt baserade"?

Kanske man vågar sammanfatta Granqvists allmänna ståndpunkt på följande sätt: Det inträffar att public choice-ekonomer framför empiriskt orienterade policyrekommendationer, som är baserade på modeller som inte alltid är de (i Granqvists ögon) bästa tillgängliga för att analysera de aktuella fenomenen. En politisk bias kan då inte uteslutas. Möjligen frågar man sig om inte samma synpunkt kan tillämpas på nästan varje samhällsvetenskaplig forskningsinriktning.

Fil kand *BO LARSSON*
Nationalekonomiska institutionen
Lunds universitet